

УДК 376.4
МРНТИ 14.29.05

Намазбаева Ж.И.¹, Бармақбай С.Б.²

¹*Ғылыми жетекшісі Намазбаева Ж.И п.с.ғ.д., профессор*

²*7M01902 – Арнайы педагогика: Логопедия бойынша мамандар даярлау мамандығының*

2 курс магистранты Бармақбай С.Б, samal21.00@mail.ru

^{1,2}*Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қаласы, Қазақстан*

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ АУТИСТІК СПЕКТРІ БҰЗЫЛЫСЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ МЕКТЕПТЕ ОҚУҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ДАЯРЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мектепке дейінгі жастағы балаларды мектепке дайындау психологиялық, педагогикалық, функционалдық аспектілерді қарастырады. Осы тұста мектепке дейінгі мекемелер мен ата-аналардың басты міндеті - баланы мектепке, мектеп өміріне психологиялық дайындау. Мектепте оқытуға баланың психологиялық даярлығы – мектепке дейінгі балалық шақ кезеңіндегі психикалық дамудың қорытындыларының бірі. Қазіргі уақытта ерекше білімді қажет ететін балаларды мектепте оқуға дайындау заманымыздың көкейкесті мәселелерінің бірі болып отыр. Осы тұста, аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепке психологиялық дайындау күрделі процестердің бірі саналуда. Аутистік спектрі бұзылысы бар балалардың әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуі өте күрделі, ұзақ уақытты талап ететін процестердің бірі. Алайда аутистік спектрі бұзылысы бар балалармен кешенді түзете дамыту жұмыстарын жүргізетін болсақ балалардың психофизиологиялық жағдайын жақсартуға көп мүмкіндіктер аламыз.

Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепке психологиялық даярлау жұмыстарын жүргізудің алғашқы кезеңдерінде ата-ана мен мұғалімдер үшін оқу материалын игеруден гөрі баланың оқуға деген құштарлығын қалыптастыру маңызды. Сондықтанда аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепте оқуға психологиялық даярлаудың негізгі тиімді жолдарын бөліп қарастырамыз.

Түйінді сөздер: Аутистік спектрі бұзылысы бар балалар, мектепке дейінгі жастағы балалар, мектепке дайындық, психологиялық даярлық.

Намазбаева Ж. И.¹, Бармақбай С.Б.²

¹*Научный руководитель Намазбаева Ж.И. д.п.с.н., профессор*

²*7M01903-Специальная педагогика: Подготовка специалистов по логопедии*

Магистрант 2 курса Бармақбай С. Б, samal21.00@mail.ru

^{1,2}*КазНПУ им. Абая, г. Алматы, Казахстан*

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ДЕТЕЙ С РАССТРОЙСТВАМИ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА К ОБУЧЕНИЮ В ШКОЛЕ

Аннотация

Подготовка детей дошкольного возраста к школе предусматривает психологический, педагогический, функциональный аспекты. Главная задача дошкольных учреждений и родителей – психологическая подготовка ребенка к школе, школьной жизни. Психологическая готовность ребенка к обучению в школе – один из итогов психического развития в период дошкольного детства. В настоящее время подготовка детей с особыми образовательными потребностями к обучению в школе является одной из актуальных проблем

современности. При этом психологическая подготовка детей с расстройствами аутистического спектра к школе является одним из сложных процессов. Участие детей с расстройством аутистического спектра в социальном взаимодействии – один из самых сложных и трудоемких процессов. Однако, если провести комплексную коррекционно-развивающую работу с детьми с расстройствами аутистического спектра, мы получим больше возможностей для улучшения психофизиологического состояния детей.

На ранних этапах проведения работы по психологической подготовке детей с расстройствами аутистического спектра к школе родителям и педагогам важнее сформировать у ребенка желание учиться, чем овладеть учебным материалом. Поэтому выделим основные эффективные способы психологической подготовки детей с расстройствами аутистического спектра к обучению в школе.

Ключевые слова: Дети с расстройствами аутистического спектра, дети дошкольного возраста, подготовка к школе, психологическая подготовка.

Namazbayeva Zh.I.¹, Barmakbay S.B²

¹ *scientific director PhD doctor of psychological sciences, professor*

² *7M01903-Special pedagogy: Training of speech therapy specialists
Master's student 2nd course Barmakbay S.B samal21.00@mail.ru*

PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS OF PRESCHOOL AGE FOR SCHOOL

Annotation

The preparation of preschool children for school involves psychological, pedagogical, and functional aspects. The main task of preschool institutions and parents is the psychological preparation of the child for school, school life. The psychological readiness of a child to study at school is one of the results of mental development during preschool childhood. Currently, the preparation of children with special educational needs for school is one of the urgent problems of our time. At the same time, the psychological preparation of children with autism spectrum disorders for school is one of the most complex processes. The participation of children with autism spectrum disorder in social interaction is one of the most complex and time-consuming processes. However, if we carry out comprehensive correctional and developmental work with children with autism spectrum disorders, we will get more opportunities to improve the psychophysiological condition of children.

At the early stages of work on the psychological preparation of children with autism spectrum disorders for school, it is more important for parents and teachers to form a child's desire to learn than to master the educational material. Therefore, we will highlight the main effective ways of psychological preparation of children with autism spectrum disorders for school.

Key words: Children with autism spectrum disorders, preschool children, preparation for school, psychological preparation.

Kіpіcne

Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін реформалау барысында әрбір баланың мектептегі білім беру және әлеуметтік ортаға еркін бейімделуіне жағдай жасау маңызды міндет болып табылады. Заманауи талаптарға сәйкес, мектептің бірінші сыныбына кіретін балалар физиологиялық тұрғыдан мықты, адамгершілік, мәдени, еңбекқор қасиеттерге ие, күшті ерік-жігерге, жұмысқа қабілеттілікке ие және білімге қызығушылық танытуы керек. Мектепке дейінгі жастағы балаларды мектепке дайындау психологиялық, педагогикалық, функционалдық аспектілерді қарастырады. Осы тұста мектепке дейінгі мекемелер мен ата-аналардың басты міндеті – баланы мектепке, мектеп өміріне психологиялық дайындау.

Мектепте оқытуға баланың психологиялық даярлығы - мектепке дейінгі балалық шақ кезеңіндегі психикалық дамудың қорытындыларының бірі.

Қазіргі уақытта ерекше білімді қажет ететін балаларды мектепте оқуға дайындау заманымыздың көкейкесті мәселелерінің бірі болып отыр. Осы тұста, аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепке психологиялық дайындау күрделі процестердің бірі саналауда. Аутистік спектрдің бұзылуы – бала дамуындағы ерте жас кезеңіндегі бұзылыстың ауқымды түрі, бұл әлеуметтік қоршаған ортамен қарым-қатынас орнатудың болмауын білдіреді. Қазіргі кезде бұл бұзылыстың пайда болуының нақты себептері толығымен айқындалмаған, дегенмен де көптеген ғалымдар өз зерттеулерінде оның туындау себебі, ол-орталық жүйке жүйесінің бұзылуы деген тұжырымға тоқталады [1].

Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларға тән қасиеттер әдеттегі жастан кейінірек байқалады. Яғни сол себепті, аутистік спектрі бұзылысы бар балалар арнайы интернаттарда емес, отбасы жағдайында тәрбиеленулері тиіс дейді. Аутистік спектрі бұзылысы бар балалардың бойында қайталама іс-әрекет, көзге тік қарамау, өзіндік тұрақты қалыптасқан мінез-құлық, қоршаған ортаға деген қызығушылықтың төмен болуы байқалады [2].

Е.Е. Кравцова аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепте оқуға психологиялық даярлау жұмысын жүргізу барысында, баланың бойында қарым-қатынасқа түсу дағдыларын дамыту басты назарға алынуы тиіс деген тұжырымға келді. Аутистік спектрі бұзылысы бар балалардың әлеуметтік қарым-қатынасқа түсуі өте күрделі, ұзақ уақытты талап ететін процестердің бірі [3]. Алайда аутистік спектрі бұзылысы бар балалармен кешенді түзете дамыту жұмыстарын жүргізетін болсақ балалардың психофизиологиялық жағдайын жақсартуға көп мүмкіндіктер аламыз.

Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепке психологиялық даярлау жұмыстарын жүргізудің алғашқы кезеңдерінде ата-ана мен мұғалімдер үшін оқу материалын игеруден гөрі баланың оқуға деген құштарлығын қалыптастыру маңызды. Сондықтанда аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепте оқуға психологиялық даярлаудың негізгі тиімді жолдарын бөліп қарастырамыз:

- жеке дайындық;
- физиологиялық дайындық;
- интеллектуалды дайындық;
- эмоционалды-еріктік дайындық;
- әлеуметтік-психологиялық дайындық;

Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды оқу процесіне барынша дайындау үшін қолайлы ортаны ұйымдастыруға кірісу қажет [4].

Жеке дайындық- оқушы позициясын қабылдауға дайындығы. Ол ересек адамдармен әлеуметтік қарым-қатынасты қалыптастыру мен дамыту, нұсқаулықтарды тыңдай білу, нұсқаулықтарды орындау қабілетін дамытудан басталады [5]. Аутистік спектрі бұзылысы бар балаларға берілетін нұсқаулықтар қарапайымнан күрделіге қарай жүруі тиіс. Олар нақты, күрделенбеген, физикалық мүмкіндіктеріне сай берілуі тиіс. *Мысалы: орындыққа отыр, қоқысты жәшікке таста, ойыншықты жыйна, карандашты ал.* Егерде бала нұсқаулықтарды орындамаған жағдайда толық немесе жартылай физикалық көмек көрсету арқылы баламен бірге нұсқаудың орындалуын қадағалаймыз.

Физиологиялық дайындық – бала ағзасының функционалды жүйелерінің даму деңгейімен және оның денсаулық жағдайымен анықталады. Баланың жай күйі, жалпы моторикасының дамуы, ұсақ-қол моторикасының, көру-есту қабілеттерінің дамуымен, бастапқы қажеттіліктерінің уақытылы орындалуымен сипатталады (*тамақтану, ұйқы, дәрет дағдылары және т.б.*) Аутистік спектрі бұзылысы бар балалармен жұмыс жасау барысында олардың күн тәртіп реттілігін мұқият қадағалау керек.

Интеллектуалды дайындық- балаға белгілі бір оқу бағдарламасын сәтті бейімдеуге және игеруге мүмкіндік беретін негізгі жүйелер мен функцияларды қалыптастырудан тұрады. Бала бойында есте сақтау, қабылдау, ойлау, сөйлеу тілін дамыту, көру және есту зейінін дамыту,

кеңістікте бағдарлау және т.б. процесстерді дамыту. Аутистік спектрі бұзылысы бар балалардың танымдық процесстерінің даму деңгейі әртүрлі болып келеді [6]. Бұл балалардың жас ерекшеліктеріне, жеке ерекшеліктері, олармен жасалған түзете дамыту жұмыстарының нәтижесіне тікелей байланысты. АСД-бар балаларды мектепке интеллектуалды даярлау олардың болашақта оқу бағдарламаларын жақсы игеруіне жол ашады.

Эмоционалды-еріктік дайындық – мотивациялық саланы дамыту, танымдық қызығушылықтарын қалыптастыру, оқу талаптарын қабылдау білу, өзін-өзі бағалау, жетістікке жету дағдыларын қалыптастырумен сипатталады. Сонымен қатар оқу іс-әрекеті кезінде көмекке сүйену, көмекті қабылдай білу, қолдау көрсету дағдыларын қалыптастыру маңызды рөлді атқарады. Бала бойында эмоционалды тұрақтылық пен өзін-өзіне деген сенімділігін қалыптастыру үшін баланың дұрыс іс-әрекетін мадақтау шаралары қолданылуы тиіс [7].

Әлеуметтік-психологиялық дайындық- баланың өз іс-әрекетін жан-жақты үйлестіре отырып, әлеуметтік талаптарға сай өз-өзіне қызмет көрсету, ұқыптылық дағдыларын қалыптастыру, өзін-өзі дамыту іс-шараларын қамтиды. АСД- бар балаларды мектепке әлеуметтік-психологиялық дайындау үшін балалармен дұрыс және бұрыс іс-әрекеттердің айырмашылықтарын түсіну дағдыларын қалыптастыру қажет [8]. Яғни, мамандар мен ата-аналар баланың бойында моралдық және коммуникативті қабілеттердің белгілі бір деңгейін дамыту керек.

Мектеп жасына дейінгі аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды мектепке психологиялық даярлауды басты мазмұны баланың қызығушылықтарын ескере отырып, қиындықтарды жеңуге, жаңа ақпараттарды іздеуге, алға ұмтылуға, үлкен мақсатқа жету жолында кішкентай қадамдар жасай білумен сипатталады. Жоғарыда аталған, ережелер мен ынтымақтастық сақталып отырса аутистік спектрі бұзылысы бар балалар мектепте оқуға психологиялық тұрғыдан дайындалуға толық мүмкіндік алады. Осылайша, аутистік спектрі бұзылысы бар балаларды оқытудың практикалық тәжірибесі, балалардың сапалы және барынша білім алу мүмкіндіктері мен қабілеттерінің дамуын қолайлы ортада қалыптастыруға, өмірлік әлеуетіне ие болу құқығын барынша жүйелі іске асыруға мүмкіндік беретін оқытудың әртүрлі модельдерін ұстану міндетті екендігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Янушко Е.А. *Игры с аутичным ребенком. Установление контакта, способы взаимодействия, развитие речи, психотерапия.* – М.: Теревинф, 2004. – 504 с.
2. *Аутизм: коррекционная работа при тяжелых и осложненных формах: Пособие для учителя-дефектолога / С.С. Морозова.* – М. : Гуманитар, изд. Центр ВЛАДОС, 2007. – 176 с.: ил. – (Коррекционная педагогика).
3. *Никольская О.С. Проблемы обучения аутичных детей // Дефектология.* – 2004. – №2. – С. 8–17.
4. *Карвасарская И.Б. В стороне. Из опыта работы с аутичными детьми.* – М.: Теревинф, 2003. – 70 с.
5. *Л. А. Венгер, А.Л. Венгер Готов ли ребенок к школе?* – М.: Знание, 2004.
6. *Морозова С.С. Развитие речи у аутичных детей в рамках поведенческой терапии. Аутизм: Методические рекомендации по коррекционной работе / Под ред. С.А. Морозова.* – М., 2002. – С. 120–151.
7. *Бондарь Т.А., Захарова И.Ю. и др. Подготовка к школе детей с нарушениями эмоционально-волевой сферы: от индивидуальных занятий к обучению в классе.* – М.: Теревинф, 2013. – 280 с.
8. *Т. А. Маркова Воспитание трудолюбие у дошкольников.* – М.: Просвещение, 2001.